

УДК 330.341.2:334.722

*Ольга Сич, Ирина Нитман***АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК
МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА***Ольга Сыч, Ирина Нитман***АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ НА РАЗВИТИЕ
МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА***Olga Sych, Iryna Nitman***ANALYSIS OF THE IMPACT OF INSTITUTIONAL ENVIRONMENT
ON THE DEVELOPMENT OF SME**

Розглянуто вплив інституційного оточення на активізацію діяльності малого та середнього бізнесу (МСП). Проведено аналіз динаміки основних показників інституційного середовища та кількості МСП. Охарактеризовано залежність між рівнем розвитку оточення бізнесу та динамікою розвитку малого і середнього підприємництва, розраховано коефіцієнти кореляції між динамікою створення інституцій підтримки бізнесу та кількістю зареєстрованих суб'єктів МСП. Виокремлено найбільш дієві інституційні механізми підтримки та напрями удосконалення інституційного середовища МСП – поширення світової практики створення бізнес-інкубаторів та технопарків з одночасним розширенням спектра послуг, що надаються суб'єктам МСП.

Ключові слова: сектор МСП; інституційне середовище; оточення бізнесу; інституційна підтримка; бізнес-інкубатори; технопарки.

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 8.

Рассмотрено влияние институционального окружения на активизацию деятельности малого и среднего бизнеса (МСБ). Проведен анализ динамики основных показателей институциональной среды и количества МСБ. Охарактеризована зависимость между уровнем развития окружения бизнеса и динамикой развития малого и среднего предпринимательства, рассчитаны коэффициенты корреляции между динамикой создания институтов поддержки бизнеса и количеством зарегистрированных субъектов МСБ. Выделены наиболее действенные институциональные механизмы поддержки и направления совершенствования институциональной среды МСБ – распространение мировой практики создания бизнес инкубаторов и технопарков с одновременным расширением спектра услуг субъектам МСБ.

Ключевые слова: сектор МСБ; институциональная среда; окружение бизнеса; институциональная поддержка; бизнес-инкубаторы; технопарки.

Рис.: 3. Табл.: 1. Библ.: 8.

The article discusses the impact of the institutional environment for the activation of small and medium enterprises (SMEs). The analysis of the dynamics of the main indicators of institutional environment and the number of SMEs is given. In the article it is characterized the relationship between the level of development of business environment and the dynamics of SME, calculated the correlation coefficients between the dynamics of creating of institutions for business support and registered number of SMEs. The most effective institutional support mechanisms and ways of improvement of the institutional environment of SMEs are singled out - spreading the international practice of creating business incubators and technology parks, expanding the range of services provided to SMEs.

Key words: SME sector; institutional environment; business environment; institutional support; business incubators; technology parks.

Fig.: 3. Tabl.: 1. Bibl.: 8.

JEL Classification: O18

Постановка проблеми. На сьогодні, попри позитивну кількісну динаміку, малі та середні підприємства в Україні розвиваються досить повільно і менш інноваційно в порівнянні з підприємствами інших європейських держав. Вагому роль у цій ситуації відіграє інституційне середовище МСП, що не повною мірою задовольняє потреби та сприяє вирішенню проблем суб'єктів підприємництва. Сприятливе інституційне середовище підприємництва через вплив на інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність МСП може бути істотним чинником стратегії стійкого розвитку МСП та економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню загальних аспектів розвитку малого підприємництва в Україні, проблематики інституційного середовища підприємницької діяльності присвячені праці вітчизняних науковців, серед них А. І. Бутенко, З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, С. Г. Дрига, М. Г. Пивоваров, Я. В. Бережний, Д. В. Ляпін, Д. С. Покришка, М. В. Заплатинський, А. В. Антонов та інші [1–5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте аналіз взаємозалежного впливу між рівнем розвитку МСП та розвитком інституційного забезпечення МСП висвітлюється побіжно і потребує ґрунтовного дослідження для формування ефективних моделей стимулювання малого підприємництва та сприяння його економічному розвитку.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення залежності між рівнем розвитку інституційного середовища та рівнем розвитку МСП, а також характеристика об'єктів інституційного середовища, які мають визначальний стимулюючий та організаційний вплив на розвиток малого та середнього підприємництва.

Виклад основного матеріалу. В суспільно-економічних змінах, що відбуваються в Україні, налагоджена робота інституційного середовища підприємницької діяльності є важливим чинником національного зростання. Розвиток інституцій оточення підприємництва повинен бути невід'ємною частиною державної підтримки як загалом, так і на регіональному рівні. Така державна політика має об'єднувати дії органів влади різних рівнів у напрямку стимулювання підприємницької діяльності. Адже розвинена та ефективна мережа сектору малого та середнього бізнесу може бути основним чинником розвитку та конкурентоспроможності як регіону, так і держави в цілому.

Інституції, покликані підтримувати МСП, формують інституційне середовище цього сектору і відіграють важливу роль у підприємницькій активності. З одного боку, їх діяльність є залежною від динаміки розвитку економіки, оскільки при низьких темпах економічного зростання та в умовах кризи інституції МСП також не розвиваються і більшою мірою залежать від рішень державних органів чи органів місцевого самоврядування, державного фінансування тощо. З іншого боку, існує залежність між якістю інституційного середовища МСП та розвитком такого підприємництва, насамперед, через надання інституціями консультаційних, інформаційних, посередницьких, навчальних послуг, які сприяють ефективній діяльності суб'єктів підприємництва.

Важливість формування дієвого інституційного середовища діяльності МСП відображена у програмних документах державного рівня. Так, дві з трьох цілей «Стратегії розвитку МСП в Україні до 2020 року» [6] стосуються інфраструктурних рішень. Згідно зі Стратегією її успішна реалізація сприятиме досягненню таких цілей: по-перше, це створення найкращих умов для ведення бізнесу; по-друге, побудова інституційної спроможності держави ефективно формувати та реалізовувати політику розвитку підприємництва; і по-третє, розвиток сектору МСП. Перша мета передбачає позиціонування підприємництва як основи економічного розвитку українського суспільства, проведення реформи дерегуляції, створення конкурентного середовища, забезпечення доступу суб'єктів МСП до фінансових, майнових, природних ресурсів, ліквідація бар'єрів виходу МСП на зовнішні ринки. Досягнення мети неможливе без формування мережі інституцій, що сприяють залученню фінансових ресурсів, здійснюють інформаційну підтримку щодо виходу МСП на зовнішні ринки.

Друга мета включає такі складові: можливості навчання підприємству відкриті протягом всього життя, компетенція «підприємливість» інтегрована в освітні програми, забезпечення конструктивного діалогу органів державної влади з МСП, забезпечення широкого доступу МСП до участі в державних закупівлях, підвищення рівня статистичної та аналітичної обізнаності органів державної влади щодо сектору МСП. Результатом досягнення третьої мети стане підвищення конкурентоспроможності українських МСП та зростання рівня доданої вартості, що генерують МСП.

На нашу думку, трансформацію інституційного забезпечення МСП для досягнення стратегічних цілей розвитку можна зобразити схематично (рис. 1).

Рис. 1. Трансформація інституційного забезпечення МСП для досягнення стратегічних цілей розвитку

Джерело: розроблено автором.

Для реалізації Стратегії необхідно перейти від існуючого інституційного середовища підтримки МСП до ефективного. За результатами експертного опитування Центру громадської експертизи [7] стало відомо, яким є бачення ефективної інфраструктури підтримки і розвитку підприємництва в Україні.

Погляди експертів щодо органу, який повинен нести відповідальність за реалізацію державної стратегії у сфері МСП, розділились: 54 % опитаних вважають за необхідне передати всі повноваження спеціалізованому державному агентству з розвитку малого та середнього підприємництва (тобто створити нову інституцію на зразок європейських), а 43 % – залишити відповідні повноваження Міністерству економічного розвитку і торгівлі. Очевидно, що в обох варіантів є свої прихильники, переваги та недоліки, тому вибір державного регулятора у цій сфері вимагає більш широкого обговорення та усесторонніх консультацій для досягнення консенсусу.

Найбільш ефективними інституціями підтримки бізнесу, на думку експертів, стали об'єднання підприємців (89 %), бізнес-інкубатори (65 %), кластерні об'єднання (60 %) і професійні асоціації (57 %).

Існуюча в Україні інфраструктура підтримки МСП [8] станом на 2015 рік включає в себе бізнес-центри (447 од.), бізнес-інкубатори (82 од.), технопарки (58 од.), лізингові центри (447 од.), небанківські фінансові установи (2812 од.), фонди підтримки підприємництва (216 од.), інвестиційно-інноваційні фонди і компанії (2825 од.), інформаційно-консультативні установи (4054 од.) (рис. 2). Загалом існує близько 11 тисяч установ та організацій різного рівня, форми власності, джерел фінансування, структури засновників і, відповідно, цілей діяльності. Певні інституції лише частково стосуються підтримки МПС (такі як небанківські фінансові установи та лізингові центри), інші – створені виключно для реалізації проектів у середовищі малого та середнього підприємництва (бізнес-інкубатори, фонди підтримки підприємства). Однак значна кількість установ не свідчить про стабільність їхньої роботи а також про ефективність тієї підтримки, яку вони надають МСП. На думку опитаних, існуючі об'єднання під-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

риємців, бізнес-інкубатори, інші типи закладів потребують зміцнення і розвитку, а також стимулювання створення нових організацій на усіх рівнях. У таблиці відображені темпи приросту кількісних показників у розрізі видів інституцій. Більшість інституцій демонструють нестабільні, а в останньому періоді від'ємні темпи приросту кількості – відбувається скорочення мережі відповідних установ та організацій.

Якщо порівнювати з кількістю створених суб'єктів малого та середнього підприємництва (включаючи фізичних осіб-підприємців), то можна побачити такі тенденції:

- загалом приріст кількості зареєстрованих суб'єктів МСП супроводжувався приростом кількості інституцій, що сприяють розвитку МСП до 2015 року;

- за 2014 рік відбулось значне скорочення кількості інституцій на тлі зростання кількості суб'єктів малого підприємництва;

- коефіцієнти кореляції динаміки кількості інституцій та суб'єктів МСП дозволяють поділити об'єкти інфраструктури на три групи: такі інституції, чия поява слабо корелює з кількістю суб'єктів МСП, коефіцієнт кореляції від -0,3 до +0,3 (небанківські фінансові установи, інвестиційні компанії, бізнес центри), інституції, що демонструють від'ємну кореляцію (лізингові центри, фонди підтримки підприємництва), та інституції з високим ступенем кореляції від +0,88 до +0,91 (технопарки, бізнес-інкубатори).

Таблиця

Динаміка розвитку об'єктів інфраструктури МСП за 2011–2015 роки

Об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва	2011	2013	2014	2015	Темпи приросту			Коефіцієнт кореляції
					2013/2011	2014/2013	2015/2014	
Бізнес-центри	438	531	480	447	0,212	-0,096	-0,069	-0,27
Бізнес-інкубатори	69	76	79	82	0,101	0,039	0,038	0,88
Технопарки	43	46	50	58	0,070	0,087	0,160	0,91
Лізингові центри	761	535	538	447	-0,297	0,006	-0,169	-0,74
Небанківські фінансові установи	2420	3964	4 148	2 812	0,638	0,046	-0,322	0,16
Фонди підтримки підприємництва	245	242	226	216	-0,012	-0,066	-0,044	-0,98
Інвестиційно-інноваційні фонди і компанії	2892	3031	3034	2825	0,048	0,001	-0,069	-0,24
Інформаційно-консультативні установи	3168	3902	4 238	4 054	0,232	0,086	-0,043	0,76
Всього інституцій	10036	12327	12 793	10 941	0,228	0,038	-0,145	0,28
Кількість суб'єктів МСП, тис. одиниць	1700,9	1721,4	1931,7	1973,9	0,012	0,122	0,022	1

Джерело: розраховано на основі [8].

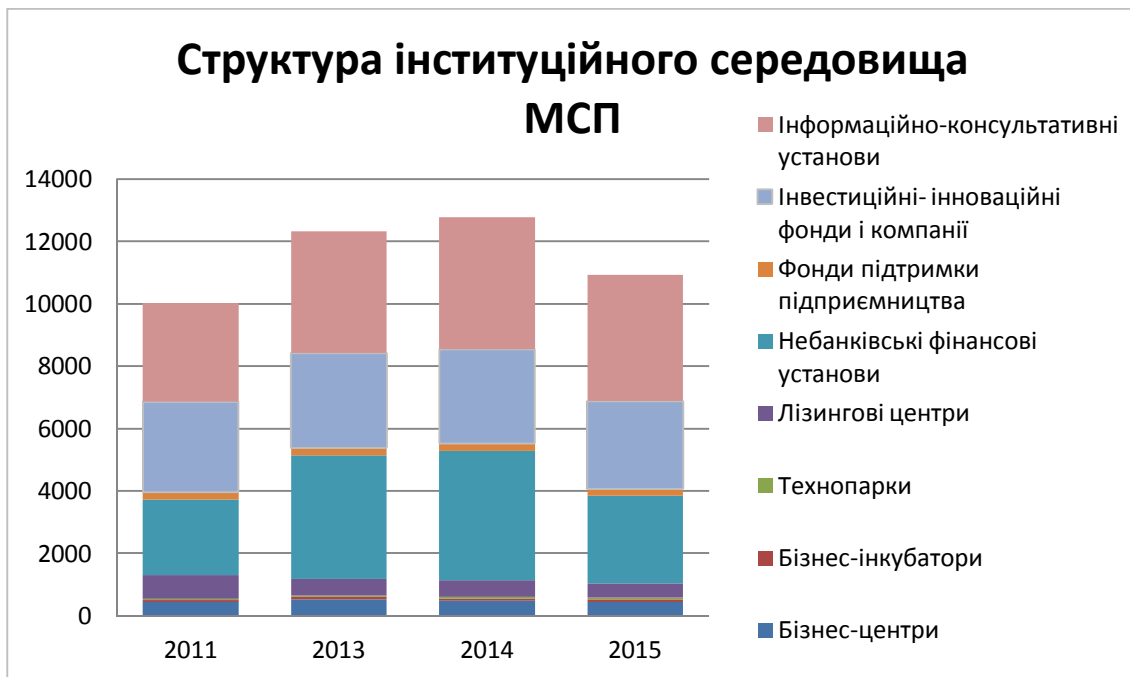

Рис. 2. Динаміка та структура інституційного середовища малого та середнього підприємництва в Україні 2011–2015 роки

Джерело: побудовано на основі таблиці.

Отже, існує залежність між створенням інституцій, що підтримують розвиток МСП, та кількістю створених МСП. Згідно зі статистикою, наведеною в таблиці та рис. 3, позитивну тенденцію продемонстрували лише бізнес-інкубатори та технопарки. Разом з тим саме бізнес-інкубаторам експерти віддають перевагу серед інституцій сприяння розвитку МСП. Тому вважаємо за доцільне активізувати створення бізнес-інкубаторів та технопарків з розширенням спектра послуг, що ними надаються, та здійснення наголосу на інноваційну складову.

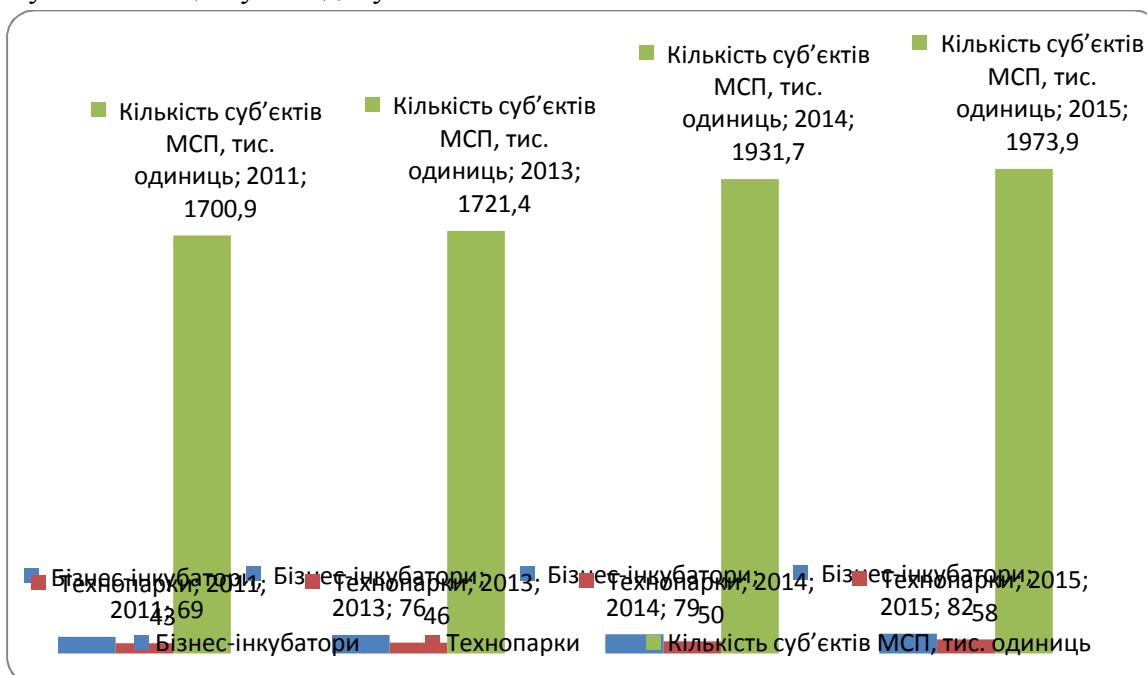

Рис. 3. Співвідношення динаміки зареєстрованих суб'єктів МСП та кількості бізнес-інкубаторів та технопарків

Джерело: побудовано на основі таблиці.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Інституції підтримки МСП повинні пропонувати широкий спектр якісних послуг, у свою чергу, портфель послуг кожної установи повинен включати в себе різні види підтримки. Найпопулярнішими послугами, на думку експертів, є захист прав підприємців у відносинах з контролюючими органами (84 %) та фінансово-кредитна підтримка (73 %). Навчання та тренінги, консультаційна підтримка, спільний маркетинг продукції (послуг) і відстоювання інтересів у відносинах із органами влади як затребуваних послуг отримали понад половину голосів (від 57 до 62 %).

Висновки і пропозиції. Виходячи з досвіду європейських країн та аналізу вітчизняного становища саме бізнес-інкубаторам та технопаркам належить чільна роль у формуванні сприятливого бізнес-середовища МСП. Так, технопарки дозволяють отримати:

- консультаційні та навчальні послуги (зокрема, у сфері правового захисту, обліку і сплати податків, комерціалізації технологій, маркетингових досліджень);
- технологічні консультації (технологічний аудит, менеджмент, стратегічне планування);
- адміністративні послуги (надання офісу, конференц-залів, паркінгу, рекреаційних зон);
- специфічні послуги технопарку (лабораторії, простір для досліджень, транспортну і комунікаційну інфраструктуру, трансфер технологій);
- співпрацю з дослідницькими інституціями (вищими навчальними закладами, науковими інститутами);
- доступ до фінансування (спрощення пошуку зацікавлених інвесторів, венчурного фінансування, грантів Євросоюзу);
- маркетингові та промоційні заходи;
- спрощений контакт з іншими МСП – потенційними партнерами.

Створення бізнес-інкубатору як відокремленої господарюючої одиниці, яка володіє власним майном та бюджетом, дозволяє МСП розпочати діяльність «у тепличних умовах» за рахунок:

- привабливих у ціновому плані умов оренди приміщення;
- адміністративно-офісного обслуговування;
- бізнес-консультування (формування профілю фірми, доступу до юридичної допомоги, патентування, інформаційного та технологічного забезпечення, ведення бухгалтерії);
- можливості “spin-off”, як новостворених МСП на основі тісної співпраці наукової інституції та бізнес-середовища;
- платформи для інноваційних стартапів та краудфандингу.

Список використаних джерел

1. *Заплатинський М. В.* Інституційна підтримка розвитку малого підприємництва в регіоні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец.: 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / М. В. Заплатинський ; Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього. – Львів, 2008. – 27 с.
2. *Бережний Я. В.* Проблеми та шляхи формування сприятливого інституційного середовища для підприємницької діяльності в Україні : аналітична доповідь / Я. В. Бережний, Д. В. Ляпін, Д. С. Покришка ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 80 с.
3. *Пивоваров М. Г.* Інституційні механізми державної підтримки розвитку малого підприємництва в національному господарстві й регіонах / М. Г. Пивоваров // Держава та регіони : науково-виробничий журнал. – 2012. – № 5 (58). – С. 52–59.
4. *Васильців Т. Г.* Удосконалення інституційного середовища розвитку малого бізнесу в малих містах / Т. Г. Васильців // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12). – С. 184–190.
5. *Dominiak J.* Rola otoczenia biznesu w rozwoju regionalnym w Polsce / Joanna Dominiak // Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. – 2013. Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu. – 60 s.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

6. *Центр громадської експертизи* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expertise.org.ua>.
7. *Стратегія розвитку МСП в Україні до 2020 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://issuu.com/mineconomdev/docs/short_sme_strategy_apr2017_revas.
8. *Офіційний сайт державної служби статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Zaplatynskyy, M.V. (2008). *Institutsiyna pidtrymka rozvytku maloho pidpryyemnytstva v rehioni* [Institutional support of small business development in the region]. *Extended abstract of PhD thesis*. Lviv (in Ukrainian).
2. Berezhnyy, Y.V., Liapin, D.V., Pokryshka, D.S., Zhalila, Ya.A. (ed.) (2014). *Problemy ta shliakhy formuvannya spryiatlyvoho instytutsiinoho seredovyscha dlia pidpryyemnytskoi diialnosti v Ukraini: analitychna dopovid* [Problems and ways of creating favorable institutional environment for business activities in Ukraine: analytical report]. Kyiv (in Ukrainian).
3. Pyvovarov M.G. (2012). *Institutsiini mekhanizmy derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho pidpryyemnytstva v natsionalnomu hospodarstvi y rehionakh* [Institutional mechanisms for state support of small business in the national economy and regions]. *Derzhava ta rehiony: naukovo-vyrobnychyy zhurnal – State and regions: scientific and practical journal*, no. 5 (58), pp. 52–59 (in Ukrainian).
4. Vasylytsiv, T.G. (2009). *Udoskonalennia instytutsiinoho seredovyscha rozvytku maloho biznesu v malykh mistakh* [Improving the institutional environment of small businesses in small towns]. *Stratehichni priorytety – Strategic priorities*, no. 3 (12), pp. 184–190 (in Ukrainian).
5. Dominiak, J.(2013). *Rola otoczenia biznesu w rozwoju regionalnym w Polsce* [The role of the business environment in regional development in Poland]. *Prace Komisji Geografii Przemyslu Polskiego Towarzystwa Geograficznego – The work of the Committee of Industrial Geography of Polish Geographical Society*. Poznan (in Polish).
6. *Tsentr hromadskoi ekspertyzy* [Center of Public Expertise]. Retrieved from <http://expertise.org.ua>.
7. *Stratehiia rozvytku MSP v Ukraini do 2020 roku* [Strategy for SME development in Ukraine by 2020]. Retrieved from https://issuu.com/mineconomdev/docs/short_sme_strategy_apr2017_revas.
8. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [Official website of State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Сич Ольга Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська 1, м. Львів, 79000, Україна).

Сыч Ольга Анатольевна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов субъектов хозяйствования, Львовский национальный университет имени Ивана Франко (ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина).

Sych Olga – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance of Entities, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., 79000 Lviv, Ukraine).

E-mail: olga.sych.lviv@gmail.com

Нітман Ірина Ігорівна - аспірант кафедри фінансів суб'єктів господарювання, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна).

Нитман Ирина Игоревна – аспірант кафедры финансов субъектов хозяйствования, Львовский национальный университет имени Ивана Франко (ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина).

Nitman Iryna – PhD student, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., 79000 Lviv, Ukraine).

E-mail: i_nitman@ukr.net